

УЧАСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ В ЦИВІЛЬНИХ МАЙНОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

В статті робиться аналіз доктринальних підходів до розуміння майнових відносин. Досліджуючи зміст, автор, методом екстраполяції, робить аналіз участі ОВС України як учасників майнових відносин, за рахунок чого робить ряд висновків. Зокрема: визначає основні речі, які забезпечують повсякденну діяльність ОВС України; робить висновки, що майнові відносини слід розглядати у вузькому та у широкому сенсі, а також, що ОВС України, які не наділені статусом юридичної особи перебувають у майнових відносинах статично.

Ключові слова: учасники цивільних відносин; юридична особа публічного права; майнові відносини, відокремлений підрозділ юридичної особи; органи внутрішніх справ України.

Чине цивільне законодавство у ст. 2ЦК України визначає учасників цивільних відносин: 1) фізичних та юридичних осіб; 2) суб'єктів публічного права, зокрема держави Україна. ОВС України відповідно до закону є юридичними особами публічного права. Поряд з цим за рахунок ст. 82 ЦК України, застосовується прийом правової фікції, шляхом поширення положень про участь юридичних осіб приватного права на юридичну особу публічного права. Проте юридичні особи публічного права мають певну відмінність від юридичних осіб приватного права щодо їх правового статусу, підстав та форм участі, зокрема у майнових відносинах. Всі ці фактори зумовлюють в необхідності проведення комплексного дослідження участі ОВС України у майнових відносинах.

Майнові відносини завжди привертала увагу багатьох вчених (А.В. Міцкевич, О.О. Красавчиков, С.М.Братусь, В.А. Дозорцев, Б.Б. Ебзєєв, М.А. Рожкова, В.В. Луць, О.С. Сліпченко, Л.О. Чеговадзе, В.Л. Яроцький, А.С. Джабаєва, О.Я. Сухарьов, В.В. Шарапов, В.Й. Кісель, Г.Ф.Шершеневич, А.А.Рубанов, Ю. Є. Туктаров, Ю.М. Дзера, В.І. Борисова, А.О. Іванов, А.В. Власова, Р.А. Майданик, Р.Б. Шишка), Проте участь ОВС України у майнових відносинах не достатньо досліджена та виписана у законодавстві, чим зумовлений напрямок цього дослідження. В Україні його торкалися лише Л.О. Бондаренко, а в Росії – А.П. Горелік та М.Ю. Семенюта.

Мета статті – окреслення доктринальних під-

ходів до регулювання майнових відносин – взагалі та методом екстраполяції визначення особливостей участі ОВС України, у цих відносинах, – зокрема.

Об'єктом дослідження є майнові відносини за участь ОВС України, а предметом – положення актів чинного законодавства, доктринальні дослідження та публікації за обраною тематикою.

Виконання ОВС України покладених на них публічно-правових функцій в сучасних умовах багато в чому зумовлюється станом їх матеріально-технічного забезпечення як матеріальної основи функціонування. Це відображено законодавцем при визначенні категорії «пріоритетні державні потреби». Зокрема, в ст. 1 Закону України «Про державне замовлення для задоволення пріоритетних державних потреб» зазначено, що це потреби України в товарах, роботах і послугах, необхідних для ... підтримання обороноздатності країни та її безпеки ..., забезпечення функціонування державних органів, що утримуються за рахунок Державного бюджету України. Це досягається за рахунок оперативно-господарської діяльності окремого ОВС України, як юридичної особи та МВС України, як центрального органу управління або з волевформованої ініціативи самої держави. Така діяльність залежить від завдань, якими є матеріально-технічне забезпечення ОВС України та підтримання їх здатності до виконання обов'язків покладених на них. Саме цими завданнями визначається спеціальний характер, зміст і обсяг цивільної правоздатності ОВС України. Як писав А.В. Міцкевич,

правоздатність бюджетної юридичної особи визначається не всіма завданнями, а лише оперативно-господарськими завданнями, які для неї є допоміжними [1, с.138] від основної діяльності. Тож обсяг правосуб'єктності ОВС обмежений публічними функціями та завданнями, які ставляться перед ними законом. Організаційна єдність і майнова відокремленість є передумовами їх участі як юридичних осіб у цивільному майновому обороті.

Проф. О.О. Красавчиков вважав цивільний оборот сукупністю певних майнових правовідносин [2, с. 413], які опосередковують матеріальні (виробничі) відносини людей у процесі обігу (розподілу, обміну) матеріальних благ [3, с. 299-302]. З наведеним визначенням погоджувався С.М.Братусь і з нею солідаризувалися В.А. Дозорцев, Б.Б. Ебзеєв, М.А. Рожкова, О.С. Сліпченко, Л.О. Чеговадзе, В.Л. Яроцький. Він витримав перевірку часом і, за виключенням застосування терміну «сукупність», заслуговує нашої підтримки. У майнових відносинах за участі юридичних осіб публічного права презюмується упорядкованість, яка передбачена Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та Податковим кодексом України. За таких обставин виникає питання: що розуміється під майновими відносинами?

Майнові відносини, як свідчить сама їх назва, є невіддільними від поняття «майно». Так вважають А.С. Джабаєва, О.Я. Сухарьов, В.В. Шарапов, В.Й. Кісель, Г.Ф. Шершеневич розглядав майно в економічному сенсі як речі (тобто предмети матеріального світу) та дії інших осіб, які полягали в передачі речей, наданні особистих послуг тощо. Водночас юридичне розуміння майна, на погляд вказаного автора, не збігалося з економічним у зв'язку з тим, що з юридичної точки зору майном є система майнових відносин у яких перебувають суб'єкти. Акцентувалася увага на тому, що відносини є майновими, оскільки можуть бути оцінені в грошах, що і стало критерієм їх відмежування від відносин особистих. Що ж до складу майнових відносин, тут виділявся актив і пасив майна. В актив включалися речі, що належать особі на будь-якому речовому праві а також права на чужі дії. До пасиву відносилися речі, що належать іншим особам, але тимчасово знаходяться у володінні певного

суб'єкта а також зобов'язання особи [4, с. 94-95].

Проф. С.М. Братусь майновими відносинами вважав вольові відносини, які пов'язані з різними формами використання об'єктів власності. При цьому вони охоплюють процес розподілу засобів виробництва і результатів праці, процес обміну, економічний оборот тощо [5, с. 69, 86]. Проф. А.В. Міцкевич під майновими відносинами (у вузькому розумінні щодо державних організацій) розумів відносини обміну та споживання матеріальних благ [1, с. 137]. Л.О. Чеговадзе, майнові відносини цивільного обороту поділяє на відносини з приводу належності майна його власнику, тобто засновані на речовому праві, відносини з приводу переходу майна від одних осіб до інших та відносини з управління майном [6, с. 10], тобто зобов'язальні. Тут вбачається, що майнові відносини в статичній формі - відносини з приводу належності майна його власнику, а в динамічній - відносини з приводу переходу майна від одних осіб до інших та відносини з управління майном.

В радянський період визначення «майнові відносини» охоплювали два основних напрямки: 1) вони є в основному виробничими; 2) вони є вольовим вираженням виробничих відносин. С.М. Братусь звертав увагу на те, що майнові відносини – це відносини власності [5, с. 86]. А.А.Рубанов розглядав їх як різновид суспільних відносин, які нерозривно пов'язані з діяльністю людей [7, с. 29].

Сучасне розуміння майнових відносин теж невіддільне від поняття майно як дефініції, що має узагальнюючий характер, є особливим об'єктом майнових відносин. Такий висновок можна зробити на підставі аналізу ст. 177, 179 та 190 ЦК України. Основним об'єктом майнових відносин, за участю ОВС України як юридичних осіб публічного права, є річ (сукупність речей), за допомогою яких власник (держава) чи носій речового права (ОВС України) безпосередньо або опосередковано можуть привласнювати, задовольняти потреби в інтересах людства та суспільства. Якщо виходити із ст. 190 ЦК України, то майновий комплекс підприємства не обмежується лише майном, а, на наш погляд, охоплює майнові права інтелектуальної власності інші нематеріальні активи, права вимог та інші об'єкти, що мають майнову оцінку. Якщо це не враховувати, то збідніє основа діяльності юридичних осіб, яка зорієнтує на споживання та

використання лише речей, зумовлює ігнорування інтелектуальної складової та потенціалу ОВС України.

Серед основних речей, які забезпечують повсякденну діяльність ОВС України, необхідно виділити нерухомі речі (нерухомість) (будинки, споруди та земельні ділянки) та рухомі речі (передавальні пристрої, озброєння, бойову та іншу техніку, боєприпаси, вибухові та пально-мастильні матеріали, електрошокові пристрої та спеціальні засоби, продовольство, технічне, аеродромне, шкіперське, речове, культурно-просвітницьке, медичне, ветеринарне, побутове, хімічне, інженерне майно, майно зв'язку (наприклад, спеціальні технічні засоби отримання інформації) тощо, але крім тих які можуть виключно належати лише певним учасникам обороту (наприклад, Збройним Сил України, внутрішнім військам МВС України тощо). Тоді виникає питання яким чином враховується інтелектуальна власність: значна частина керівного складу МВС мають вчені ступені, але який вплив їх на ефективність діяльності ОВС досі невідомо. Слід лише сказати, що станом на 2009 р. тут працювало 247 докторів юридичних та інших наук, майже 1700 кандидатів наук [8]. З того часу їх кількість ще зростає.

До майна, окрім речей та сукупності речей, відносяться також майнові права (ст. 190 ЦК України). Поряд з цим акти цивільного законодавства не містять загальне визначення цього поняття, лише окремі [9, ст.3; 10, п. 1.4.; 11, ст. 1], що застосовуються до певних цивільних відносин. В доктрині дефініція «майнові права» тісно пов'язується з об'єктом цивільних відносин. Висловлені з цього приводу позиції можна розділити на дві групи: перша — заснована на моністичній концепції, друга — на плюралістичній. Послідовники першого підходу об'єктом визнають конкретне благо, як річ або дію, прихильники другого підходу — сукупність тих чи інших благ. Так, А.С.Джабаєва зауважує, що майнове право як об'єкт цивільного обороту не повинно трактуватися як міра можливої поведінки уповноваженої особи, а є належним уповноваженій особі благом ідеального (нематеріального) характеру, що, переважно, виступає як право вимоги кредитора до боржника [12]. Ю. Є. Туктаров відзначає, що право регулює свідому, виражену зовні поведінку, яка може мати те чи інше відно-

шення до майна, може бути пов'язана з майном. Такі права називають пов'язаними з майном [13, с. 109], або майновими правами. С.О. Сліпченко під майновим правом розуміє інкорпоральне благо як нематеріальне, але майнове, яке не має фізичної субстанції, не належать до предметів матеріального світу, проте здатне оцінюватися у грошах [14, с. 302-303]. Остання позиція є найбільш повною з якою ми погоджуємось та підтримуємо.

Слід зазначити, що майнові відносини традиційно класифікують на речові (абсолютні) і зобов'язальні (відносні), що відображено і в структурі системи ЦК України. Речовим є право, «... майнова природа якого не підлягає будь-яким сумнівам» [15] і яке передбачає можливість самостійного та безпосереднього впливу уповноваженої особи на річ, а зобов'язальним — право, яке забезпечує можливість суб'єкта впливати на річ не безпосередньо, а опосередковано через дії іншої зобов'язаної особи (осіб). Таким чином, речові та зобов'язальні права відрізняються один від одного на підставі наступних ознак: речові права здійснюються переважно діями самого правовласника, тоді як зобов'язальні — головним чином, діями зобов'язаної особи; уповноваженій особі в речовому праві протистоїть широке коло зобов'язаних осіб, а в зобов'язальному правовідношенні — конкретна зобов'язана особа або декілька осіб [16, с. 147].

Враховуючи вищевикладене та ґрунтуючись актами чинного законодавства та практики можна зробити висновок, що основним речовим правом ОВС України як юридичних осіб публічного права та без такого статусу є право оперативного управління закріпленим за ними майном, яке передається їм для виконання завдань та функцій встановлених законом в інтересах держави Україна та Українського народу. Крім цього, серед речових прав, які можуть належати ОВС України є право господарського відання, право постійного користування (щодо земельних ділянок), інші речові права та майнові права (наприклад, майнові права інтелектуальної власності на службові винаходи, твори). Таким чином, майнові відносини розглядаються у вузькому сенсі, як все що стосується прав на речі чи майнових комплексів, та у широкому — все що має оцінку, піддається правовому впливу, забезпечує виконання певних завдань і може бути

враховане у складі активів чи пасивів на балансі ОВС України як юридичних осіб публічного права.

Отже, органи державної влади (зокрема ОВС України), здійснюючи свої повноваження, можуть бути одночасно учасниками як публічно-правових, так і приватноправових відносин: у першому випадку ОВС України як органи державної влади діють від імені держави; у другому – можуть брати участь у приватноправових відносинах (зокрема, в майнових) як від свого імені, так і від імені публічно-правового утворення, у тому числі й на підставі спеціального доручення, але лише в статусі юридичної особи. В інших випадках ОВС України перебувають у майнових відносинах статички, зокрема ОВС, що не наділені статусом юридичної особи.

Такий висновок можна зробити, за аналогією, з аналізу ч. 3 ст. 95 ЦК України, щодо філій та представництв, яка вказує на те, що вони наділяються майном юридичної особи. А якщо наділяються, то відповідно майно якимось чином за ними закріплюється. Підтвердженням цього є й Закон України «Про управління об'єктами державної власності», який встановлює, що майно, яке передане органам виконавчої влади (державним установам та організаціям) перебуває в управлінні. При цьому, як зазначає Ю.М. Дзера: «... якщо відносини власності є беззаперечно речовими відносинами, то відносини управління об'єктами державної власності є адміністративними, до складу яких входять речові відносини в частині здійснення уповноваженим суб'єктом повноважень щодо володіння, користування та/або розпорядження об'єктом державної власності». При цьому, категорія „управління” в розумінні цього Закону застосовується до органів державної влади (установ), що не мають статусу юридичної особи, які здійснюють управління вказаним майном від імені держави [17, с. 75].

Вважаємо, що такий підхід законодавця є досить виправданим, оскільки визначає правові координати, які вказують на відносини володіння, а отже на фактичного «панувальника» майна, шляхом його юридичного закріплення за відокремленим підрозділом юридичної особи. Зазначена обставина характеризує статику власності, а отже статику майнових відносин. Це пояснюється тим, що відповідно до чинного законодавства за відокремленими підрозділами

ОВС України як юридичних осіб закріплюється державне майно на речовому праві, переважно на праві оперативного управління.

Література

1. *Мицкевич А.В.* Субъекты советского права / Алексей Владимирович Мицкевич. – М. : Госюриздат, 1962. – 213 с.
2. *Красавчиков О. А.* Советская наука гражданского права (понятие, предмет, состав и система) / О. А. Красавчиков // Ученые труды Свердл. юрид. ин-та. Сер. «Гражданское право». – Т. 6. – Свердловск : Унив. тип., 1961. – 824 с.
3. *Красавчиков О.А.* Советская наука гражданского права. Понятие, предмет, состав и система: Ученые труды / Октябрь Алексеевич Красавчиков. – Свердловск, 1961. – 371 с.
4. *Шершеневич Г.Ф.* Учебник русского гражданского права. Т. 1 / Шершеневич Габриэль Феликсович; Науч. ред. : Ем В.С. – М. : Статут, 2005. – 461 с.
5. *Братусь С.Н.* Имущественные и организационные отношения и их правовое регулирование в СССР // Вопросы общей теории советского права. Сборник статей. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 67-120.
6. *Чеговадзе Л. А.* Избранные вопросы по курсу «Гражданское право России» : курс лекций / Л. А. Чеговадзе. – Н. Новгород, 2002. – 230 с.
7. *Рубанов А.А.* Имущественные отношения в международном частном праве // Правоведение. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1982, № 6. – С. 28-33.
8. У МВС України відзначили День національного інтелекту [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : веб-сайт МВС України // <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/209043>
9. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні. Закон України № 2658-III від 12.07.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.803.13&nobreak=1>
10. Про затвердження Положення про валютний контроль. Постанова Національний банк України № 49 від 08.02.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : Нормативно-правові документи сайту НАУ // <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1027.179.11&nobreak=1>

11. Конвенція про міждержавний лізинг. Конвенція Співдружність Незалежних Держав від 25.11.1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : Нормативно-правові документи сайту НАУ // http://zakon.nau.ua/doc/?code=997_179

12. Джабаева А. С. Имущественное право как объект гражданского оборота [Електронний ресурс] / А. С. Джабаева // Сибир. юрид. вестн. – 2003. – № 3. – Режим доступу : <http://www.law.edu.ru/doc/document.asp?docID=1138745>

13. Туктаров Ю. Е. Имущественные права как объекты гражданско-правового оборота / Ю. Е. Туктаров // Актуальные проблемы гражданского права: сб. ст. – Вып. 6/под ред. О.Ю. Шиловостова. – М. : НОРМА. – 2003. – С. 101-135.

14. Сліпченко С. О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів : монографія / Святослав Олександрович Сліпченко. – Х. : Діса плюс, 2013. – 552 с.

15. Иванов А. А. Вещное право / Антон Александрович Иванов // Правоведение. – 1992. – № 1. – С. 115-120.

16. Власов А. В. К дискуссии о вещных и обязательственных правах / А.В.Власов // Правоведение. – С.-Пб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та. – 2000. – № 2. – С. 146-151.

17. Дзера Ю.М. Держава як учасник цивільних правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Юрій Миколайович Дзера. – К., 2011. – 223 с.

Н.В. Шишка

Участие органов внутренних дел Украины в гражданских имущественных отношениях.

В статье проводится анализ доктринальных подходов к пониманию имущественные отношения. Исследуя их содержание, автор, методом экстраполяции, проводит анализ участия ОВД Украины как участников имущественных отношений, за счет чего делает ряд выводов. В частности: определяет основные вещи, которые обеспечивают повседневную деятельность ОВД Украины; делает выводы, что имущественные отношения следует рассматривать в узком и в широком смысле, а также, что ОВД Украины, которые не наделены статусом юридического лица находятся в имущественных отношениях статичности.

Ключевые слова: участники гражданских отношений; юридическое лицо публичного права; имущественные отношения, обособленное подразделение юридического лица; органы внутренних дел Украины.

N. Shyshka

Participation of the bodies of Internal Affairs of Ukraine in the civil property relations.

The article of analyzes the doctrinal approaches to the understanding of property relations. Investigating them contents, author, by extrapolation, carries analyzes of participation of the Internal Affairs Agencies of Ukraine as the of participants property Relations, whereby makes set of conclusions. In particular: defines the basic things that provide daily activities of the Internal Affairs Agencies of Ukraine; concludes that the property relations should be seen in the narrow and in a broad sense, and that the ATS of Ukraine, which does not have the status of a legal entity in the property relations are static.

Key words: participant of civil law relations; juridic person of public law; property relations; separate subdivision of a juridic person; the Internal Affairs Agencies of Ukraine.